STOİSİZM

Asistan Niyazi ÖKTEM

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ :
- a) Stoisizm'in Genel Karakteri ve Önemi
- b) Stoisizm'i Hazırlayan Düşünsel ve Siyasal Ortam
- c) Stoisizm'in Tarihteki Yeri ve Tarihteki Stoisizm Akımları
- d) Stoisizm'in Kaynakları

I — İLK STOİSİZM
- A — İLK STOİSYENLER
- B — GENEL FELSEFESİ
  - 1 — Mantık
  - 2 — Fizik
  - 3 — Psikoloji
- C — AHLÂK VE HUKUK
- D — SİYASET VE DEVLET

II — ORTA STOİSİZM
- A — ORTA STOİSYEN FİLOZOFLAR
- B — GENEL FELSEFESİ
- C — AHLÂK
- D — HUKUK, DEVLET VE SİYASET

III — SON STOİSİZM
- A — SON STOİSYEN FİLOZOFLAR
- B — GENEL FELSEFESİ
- C — AHLÂK VE HUKUK
- D — SİYASET VE DEVLET

SONUÇ :
- a) Stoisizm'in Ortaya Koyduğu Düşünce Sistemi
- b) Doğal Hukuk
- c) Stoisizm'in Roma Hukuk ve Devlet Görüşlerine Etkileri
- d) Stoisizm ve Modern Çağ Devlet ve Hukuk Görüşleri Arasındaki İlişki

GİRİŞ :

a) Stoisizm'in Genel Karakteri ve Önemi :

Felsefî, sosyal ve siyasal hayatımızda, pek çok kere etkisini gördüğümüz Antik Yunan Felsefesinin son temsilcilerinden biri olan Stoisizm'in önemi büyüktür. M.Ö. IV. yüzyılın sonunda başlayan bu düşünce akımı, Roma'ya da yayılmış, Seneka, Marcus Aurelius'le M.S. II. yüzyılın sonuna kadar düşünsel hükümranlığını sürdürmüştür (1). Kökeni Heraklit (2), Sokrat, Platon'a kadar inen (3), ahlâki esaslar getiren Doğal Hukuk Teorisinin sistematik kurucularının stoisyenler olduğu da bilinmektedir (4).

Doğal Hukuk Teorisi bir yandan Hristiyan, diğer yandan lâik filozofları etkisi altına alarak, egemenliğin kaynağını «Toplum Sözleşmesi» nde bulan görüşün doğumuna yol açmıştır. Stoisizm, insanlar arasında eşitlik esasını benimseyip, köleliğe karşı çıkarak hümanist bir düşünceyi dile getirmiştir (5).

Stoisyenler Evrensel Doğal Hukukla idare edilen insanların, tek kanuna bağlı olmaları nedeniyle, tek siyasî kuruluş etrafında toplanmalarını savunarak, «Evrensel Devlet» görüşünü ileri süren ilk düşünür olma şerefini de kazanmışlardır (6).

---

(1) OKANDAN: Umumî Amme Hukuku, 1968, s. 162, ARSAL: s. 107, 108.

(2) ÖZBİLGEN: s. 152.

(3) OKANDAN: Umumî Amme Hukuku, 1946, s. 337 ve OKANDAN: Kadim.., s. 262.

(4) OKANDAN: Umumî Amme Hukuku, 1946, s. 336-337, OKANDAN: Kadim.., s. 262.., ARSAL: s. 111., del VECCHİO: s. 50 ve JANET: I, p: 239:

(5) ARSAL: s. 112., del VECCHİO: s. 51., BİRAND: s. 104., OKANDAN: Umumî Amme Hukuku, 1968, s. 157., OKANDAN: Umumî Amme Hukuku, 1946, s. 337., OKANDAN: Kadim.., s. 263 ve WERNER: p. 234., SARICA: s. 40.

(6) GÖKBERK: s. 133., WERNER: p. 234., SİNCLAİR: p. 270-271., OKANDAN: Kadim.., s. 262-263., OKANDAN: Umumî Amme Hukuku, 1946, s. 338., ŞENEL: s. 268., SARICA: s. 40.

İnsanlar arasında tam bir eşitliğin hüküm sürmesini öngörmek, evrensel devlet kurma düşünceleri Hristiyanlıkca da benimsendiğinden, stoisizm bu dinin yayılmasında etkili bir rol oynamıştır. Roma Hukuku'nun bazı akıl dışı (irrasyonel) kavram, kurum ve kanunlarını ayıklayan Stoisizm, Roma Hukuku gibi modern devletlerin hukukuna temel teşkil eden bir hukukî sistemin gelişmesine hizmet etmiştir (7).

Stoisizm, felsefesini, bilhassa varlık bilimi açısından maddeci bir temele dayar, bununla birlikte evrene mistik bir kavram vermekle, «hayır» doktrini olarak iyiliği öğretmekle ve nesneleri romantik bir bakışla tanımakla, madde-ruh ikilisinden birini diğerine tercih etmemiştir. Gerçekten de ruh ve madde mantık çerçevesi içinde birleşerek, İlk Çağın deyim yerindeyse Ön Hristiyanlığını meydana getirmiştir (8). Hristiyanlık gibi Stoisizm de, sorunlara eklektik bir yanaşımla eğilip, gerekli ve yararlı olanı tercih etmiştir (9).

Stoisizm, kendinden önceki felsefelerin verilerinden hareket etmiştir, ancak bilgi teorisinde amprizm'e, deneye önem ve ağırlık vererek, felsefede bir devrim yapmıştır. Deneyden alınan veriler, akıl süzgecinden geçerek genel kavram haline gelip, bilgi olmaktadırlar.

Stoisyen Düşünce, bireye önem vermek ve onu lâyık olduğu yere getirmekle, insanlık tarihi açısından oldukca önemli bir aşamayı gerçekleştirmiştir. İnsan doğasına uygun akılcı Tanrı-Doğa kavramı, deney-akıl uzlaşması, onun felsefe ve düşünce zincirine yeni halkalar getirdiğini kanıtlar.

b) Stoisizm'i Hazırlayan Düşünsel ve Siyasal Ortam :

Her yeni doğan düşünce ve bilgi, kendinden öncekilerden faydalanmıştır, insan aklı bir takım veriler sayesinde ancak yeni düşünceler yaratabilir. Bu kural Stoisizm için de söz konusudur, nitekim o da kendinden önceki Antik Yunan Felsefesi Okullarından, Büyük İskender Seferleriyle gelen düşüncelerden, yani Doğu Felsefesinden hareket ederek sistemini hazırlamıştır. Gerçekten de bu

---

(7) WERNER: p. 234.
(8) RİVAUD: Histoire..., p. 365., SARICA: s. 41.
(9) SİNCLAİR: p. 270.

felsefî okulun bir çok sorununda Platon'un, Aristo'nun, Sokratik Okulların ve bu arada özellikle Siniklerin etkisini görmekteyiz, zaten Zenon, Sinik Creates'in öğrencisi olmuştur (10). Stoisizm'de, aynı zamanda Heraklit ve bazı Sofistlerin izlerine raslamak mümkündür (11).

Stoisizmi kuran filozofların hiç biri aslen Peleponezli değildir, hepsi Yunan Uygarlığının sınırlarında bulunan sitelerden gelmiştir. Buraların halkı ise, ticaret dolayısıyla uzak ülkelere gidip, oradaki insanlarla ilişki kurarak, onların örf, adet, din, felsefe ve devlet görüşlerini tanımışlardır, meselâ Zenon'un babası Kıbrıslı bir tüccardı, sık sık Atina'ya giderdi, bu seyahatlarında Sokratik Okulların kitaplarını oğluna getirip, onun felsefi bir kültüre sahibolmasını isterdi (12). Büyük İskender Seferleriyle, Doğu ile olan ilişki daha da sıklaşmış, oradaki devlet şekilleri ve felsefi sistemler daha yakından etüd edilebilme olanağı kazanmıştır.

Stoisyen Düşünceyi etkileyen bjr başka okul da «Tıp Okulu»dur. Ruhun bedenle olan ilişkisini, varlığın mahiyet ve yapısını araştıran bu okulun mensubu doktorlar, Zenon ve Krisippos tarafından incelenmiş, «insan tabiatına uygun sosyal düzen» formülünün ortaya çıkışındaki «insan tabiatı» kavramı, bunun sonucu olarak biçimlenmiştir (13).

Siyasal ortam da Stoisizm'in doğuşunu kolaylaştıran unsurlar arasındadır. O devirlerde, Yunan Siteleri, bir yandan bağımsızlıklarını korumaya çalışırken, diğer yandan Makedonya Kralları, bu arada Büyük İskender bütün bu siteleri birleştirecek güçlü bir devletin plânı peşindeydi. Stoisyenler Sinik Okulun tutumunu devam ettirerek, «Evrensel Devlet» fikriyle, siteleri birleştirmeyi amaç edinen görüşleri benimseyip, büyük Kral ve İmparatorları manevî ve düşünsel açıdan desteklemişlerdir (14). Bu manevî destek, kral-larca karşılıksız bırakılmazdı, meselâ Makedonya Kralı Antigone Gonatas, Atina'ya geldiği zaman, Zenon ve Cleanthes'in derslerini izler, onlara maddî yardımlarda bulunurdu (15). Filozoflarla yöne-

---

(10) BREHİER: II, p. 293., GÖKBERK: s. 126 ve RİVAUD: Histoire..., p. 361-362.

(11) BREHİER: II, p. 292 ve RİVAUD: Histoire.., p. 362.

(12) BREHİER: II, pp. 287.

(13) İbid: p. 294.

(14) İbid: p. 289.

(15) İbid: p. 289.

ticiler arasında kurulan sıkı ilişki, Stoisizm'in ilerleyip yayılmasında büyük faydalar sağlamıştır. Zenon Antigone Gonatas'a, Chrissipos Pitoleme'ye siyasî ve felsefi danışmanlar göndererek (16), düşüncelerinin yalnız fikrî sahada kalmaması, siyasal uygulamada da kullanılması için gereken çabayı göstermişlerdir, bunun böyle olmasında muhakkak ki felsefi düşüncelere değer veren o günün devlet adamlarının rolü büyüktür.

c) Stoisizm'in Tarihdeki Yeri ve Tarihteki Stoisizm Akımları :

Büyük İskenderin giriştiği Asya Seferleri sayesinde Yunan Uygarlık ve Felsefesi sınırlarını genişletip, Doğu'ya ve Akdeniz çevresine yayılmıştır, aynı şekilde bu savaşların etkisiyle Doğu'dan gelen din ve düşünce çığırları Batı'da yayılma alanı bulmuştur. «Bu ayrı ayrı kaynaklardan gelen düşünce hareketlerinin ve mistik çığırların biribirleriyle kaynaşmaları, Helenizm denilen hareketi doğurmuştur» (17). Helenistik Devirde Yunan Uygarlığı siyasî açıdan etkisini kaybetmiş, ancak kültür, felsefe, siyaset ilmi ve güzel sanatlarda, her zaman Roma Alemine hocalık etmekte devam etmiştir (18), zaten bu nedenledir ki devrin adına «helenistik» denmiştir (19).

Stoisizm, kökeni Antik Yunan Dünyasına dayanmakla birlikte, Helenistik Devrin ürünü olarak kabul edilmiştir. Gerçekten de İlk Stoisyenler Yunan siyasî uygarlığının son devrelerinde ortaya çıkmıştır, bilindiği gibi Yunanistan M.Ö. 146 yılında özgürlüğünü kaybederek (20), Roma'nın egemenliği altına girmiştir, İlk Stoisyen Okulun kuruluşu bu tarihten öncedir (M.Ö. 295). Ancak diğer Stoisyen Okullar, Roma Uygarlığının etken olduğu devirlerde felsefi ve siyasî hayatta önemli rol oynamışlardır.

Tarihte, Stoisyen Görüşü dile getiren üç düşünce akımına rastlıyoruz: İlk, Orta ve Son Stoisyenler. Zenon ve Chrissippos gibi ünlü düşünürlerin kurduğu İlk veya Eski Stoa M.Ö. III. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Panetius ve Posidonius'un temsilciliğini yaptığı Orta Stoa ise M.Ö. II. yüzyıl ve I. yüzyılın ilk yarısında kendini göstererek,

---

(16) İbid: p. 290.
(17) BİRAND: s. 95.
(18) OKANDAN: Kadîm.., s. 243 ve BİRAND: s. 95.
(19) BREHİER: II, p. 284.
(20) BİRAND: s. 95.

etkisini sürdürmüştür (21). Temsilcileri arasında «Principatus Devrinin seçkin devlet adamlarından biri olan Marcus Aurelius Antonius'ün de içinde bulunduğu Son Stoisyenler ise, Roma İmparatorluğunun evrensel bir kimlikle dünya siyaset hayatında etkisini gösterdiği M.S. I. ve II. yüzyıllarda gelişme ortamı bulmuşlardır (22).

Akdeniz Bölgesinin ayrı ayrı yerlerinde, biribirini takibeden değişik zamanlarda, üç ayrı görünümle ortaya çıkan Stoisizm akımlarından her biri ahlâk, adalet ve erdem esaslarına dayandıklarından, ortak yanları ağır basmaktadır, bununla birlikte ileride değineceğimiz üzere, aralarında farklılıklar da vardır. Ancak Kıbrıslı Zenon'un Atina'da, Polikile'de açtığı felsefî ve siyasî Stoa Okulu (Stoa resimlerle süslü direkli galeri demektir) (23), kendinden sonra gelen düşünsel ve siyasal akımlar üstünde, kendi adını devam ettirecek derecede etkili olabilen bir egemenlik kurmuştur.

İlk Stoa ile Son Stoa arasındaki benzerlik ve uyum, Orta Stoa'ya kıyasla daha köklüdür (24).

d) Stoisizm'in Kaynakları :

Son Stoa dışında, Stoisizm'den elimize geçen eserler azdır. Gerçekten de Seneka, Epikdetos ve Marcus Aurelius'ün yazıları dışında, bu düşünce akımını, ya eklektizm'i dile getiren İskenderiyeli Philon ve ünlü Romalı hatip, düşünür ve devlet adamı Çiçeron gibi kimselerin kitaplarından veya Antistoacı Plutarkus, Sextus Empricus, Doktor Galien gibi Helenistik Devrin bilim, siyaset ve fikir adamlarının yazılarından öğreniyoruz. Bunun dışında Kilise Babalarının eserleri önemli kaynak olarak bulunmaktadır. Çiçeron'un «De Legibus» ve «De Republica», Plutarkus'ün «Stoisyenlere Karşı ve Stoisyenlerdeki Çelişkiler» adlı kitapları, her zaman için ana kaynak olarak kabul edilmiştir (25).

---

(21) BREHIER: II. p. 395., OKANDAN: Umumî.., 1946, s. 682-684. ve RİVAUD: Histoire.., 439.

(22) OKANDAN: Umumî.., 1968, s. 173-175, OKANDAN: Umumî.., 1946, s. 685-690.

(23) GÖKBERK: s. 126., BİRAND: s. 97 ve ŞENEL: s. 265.

(24) RİVAUD: Histoire.., p. 361.

(25) WEBER: s. 92., WERNER: p. 218., SİNCLAİR: p. 272., ARSAL: s. 110., BREHİER: II, p. 291-292 ve RİVAUD: Histoire.., p. 361.

İ — İLK STOtSİZM

A — İlk Stoisyenler :

Bu okutun kurucusu Kıbrıslı Zenon'dur (MÖ 336-264). Yapıtlarının tamamı ele geçmemiştir. 26 kitap yazmıştır, bunların en önemlisi «Politika» dır (26). Zenon Fenike asıllı bir tüccarın oğluydu, gençliğinde o da ticaretle uğraşmış, ancak geçirdiği bir deniz kazası sonucu, kendini okumaya vererek Atina'ya yerleşmiştir. Burada Siniklerin öğretimini izlemiş, bilhassa ünlü Sinik Creates'in derslerine devam etmiştir. Bu arada Xenophon'un «Sokratın Hatıraları» ile Platon'un <*Sokrat'ın Savunmasını» okuyarak Sokrafın etkisinde kalmıştır (27). Daha sonra «Portik» adlı bir okul kurarak, burada ders vermeye başlamıştır. Filozofun hayatı İntiharla son bulmuştur (28).

Zenon'un kurduğu okul, ölümünden sonra Öğrencisi Kleanthes tarafından yönetilmiştir (29). Kleanthes (MÖ. 331-232) önceleri spor ve bilhassa güreşle uğraşmıştır. Doğduğu şehir Assos'da (Çanakkale) Peripatetisyen (Aristocu) görüş oldukça etkili idi (30). Kleanthes Atina'ya yerleşip, Zenon'un derslerini izledikten sonra felsefeyle uğraşmaya başlamıştır, çok fakir olduğundan gündüzleri Zcnon'u dinler, akşamları bahçe sulayarak geçimini sağlardı (31). Sinirli bir tavırla girdiği tartışmalarda, kötü hatipliğini her an ortaya koyardı. Okul yöneticiliği hakkında da olumlu sözlere **Taslamı**yoruz, nitekim Portik Okul onun zamanında kapanmıştır. Ancak yazarlığı ve felsefesi hakkında aynı şeyler söylenemez. 40 **kadar kı**sa kitap yazmıştır, bunlardan en önemlileri <*Zenon"un Felsefi Doktrini», «Heraklit'in Yorumu» dur (33). Kleanthes'in de hayalı hocası gibi intiharla sona ermiştir (34).

(26) RÎVAUD: Histoire.., p 362.
(21) OKANDAN: Kadim.., S. 258-259., ŞENEL: s. 265. WERNER: s. 218, WEBER: s 92.. ARSAL: s 39 ve del VECCHİO: s. 60.
(28) GÖKBERK: s. 125.
129) OKANDAN: Kadîm.., s. 259 ve RİVAUD: Histoire.,, p. 363.
130) RÎVAUD: Histoire... p. 363.
(31) PKANDAN: Kadim.... s. 259.
(32) RİVAUD: Histoire., p. 363.
(33) OKANDAN: Kadîm... s. 259.. ŞENEL: s. 265 ve OÖKBERK: S. 133
(34) RİVAUD: Histoire.. p. 363., RİVAUD: Les Grandsp 163 ve WERNER: p. 216.